

HARVARD LAW LIBRARY

3 2044 059 412 346

*Professoren, Kommandören
Doktor K. von Maurer
med djupaste vördnad*
af *Berg*

UNIVERSITETS ÅRSSKRIFT 1880.

SPRÅKVETENSKAP OCH HISTORISKA VETENSKAPER. III.

OM

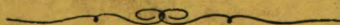
1607 ÅRS UPPLAGA

AF

PLANDSLAGEN

AF

LEOPOLD FREDRIK LEFFLER.

UPSALA.
AKADEMISKA BOKHANDELN.
(C. J. LUNDSTRÖM.)

HARVARD
LAW
LIBRARY

1203
ed - Brug.
PR esdnt 3-604
JA maica 4-164

SWE
905.01
LAE

SWEDEN

C

FRÅN DEN SVENSKA BOKHANDLINGS-
FÖRENINGENS ÅRSMÖTE I
GÖTTINGEN DEN 18 JUNI 1880
HÅLLT PÅ

LÄFFLER, Leopold Fredrik Aleksander

OM

X 1607 ÅRS UPPLAGA C

AF

UPLANDSLAGEN

AF

LEOPOLD FREDRIK LEFFLER.

Upsala Universitets Årsskrift 1880.

Filosofi, Språkvetenskap och Historiska vetenskaper. III.

UPSALA 1880.

ERAIAS EDQUISTS BOKTRYCKERI.

90570
LAE

+

For 17
L

Harvard College Library
Von Maurer Collection
Gift of A. C. Coolidge
Jan. 15, 1906

1001

UPPER MERIDEN

RECORDED JUN 15 1906

Om 1607 års upplaga af Uplandslagen.

Af

Leopold Fredrik Löffler.

Uplandslagen ¹⁾ utgafs för första gången af trycket år 1607. Hvem den man var, som ombesörjde denna upplaga af UL., är obekant. Man har gissat på Johannes Thomæ Bureus, men utan giltiga skäl²⁾. Jag angifver i det följande utgifvaren af 1607 års upplaga af UL. med förkortningen utg.

Den handskrift, hvarefter UL. 1607 utgafs, har ej sedan återfunnits och torde väl få anses vara förlorad. Schlyter har flerstädes uttalat den åsigten, att denna handskrift vid aftryckandet ej blifvit samvetsgrant följd af utg., utan att »många af de i 1607 års upplaga befintliga olikheter med nu i behåll varande handskrifter äro af den beskaffenhet, att man med mer eller mindre visshet kan påstå att de ej funnits i någon handskrift», medan han åter anser, att »en del» afvikelser äro »af sådan beskaffenhet, att de hvarken synas kunna tillskrifvas vårdslöshet eller uppsåtligt gjorda ändringar», hvarjämte han upprepade gånger talar om af utg. gjorda »för-falskningar»³⁾. Med anledning däraf, att en från Olai Petri text af »hednalagen» betydligt afvikande textredaktion af detta gamla

¹⁾ Af mig i det följande angifven med UL. — Då Schlyters upplaga af UL. afses, nyttjas förkortningen UL. Schl.; men UL. 1607, då sistnämnda års upplaga anføres. — För handskrifterna af UL. nyttjas samma tecken som hos Schlyter. A är altså den af Schlyter utgifna handskriften, E den, som legat till grund för UL. 1607; o. s. v. Conf. och Præf. angifva, liksom i UL. Schl., Confirmatio och Præfatio till UL.

²⁾ Se därom min uppsats *Om den fornsvenska hednalagen* i Kongl. Vitterh:s-Akademiens Månadsblad för 1879, nmr 91—94, sid. 140.

³⁾ Se UL. Schl. s. LVII, LXI, LXII, LXVI; jfr Schlyter, *Juridiska afhandlingar* II, Lund 1879, s. 145.

lagfragment finnes aftryckt i ett tillägg i 1607 års upplaga af UL., nödgades jag att egna närmare uppmärksamhet åt denna af Schlyter framställda åsigt ¹⁾). Efter den af mig därefter verkställda granskning af det sätt, hvarpå 1607 års utg. förfarit, och af de omständigheter, hvilka Schlyter särskildt framhållit som bevis för sin mening, är det mig omöjligt att ansluta mig till denna, så vidt den afser uppsåtlig förfalskning af utg. Den slutföljd, hvartill jag kommit, har närmast betydelse för uppfattningen af 1607 års text af hednalagen, och det är ock med anledning däraf, som jag ansett mig ej böra underlåta att offentligen redogöra för min uppfattning af 1607 års upplaga af UL.; men en del af undersökningen torde äfven vara af ett allmänare intresse. Bland annat beröres det spörsmålet, om en man i början af 1600-talet sökt efterhärma 1300-talets svenska språk i en längre, sammanhängande framställning.

Jag företager först till pröfning det fall, som nu senast antydts. Ett längre ställe i UL. af 1607 anses nämligen af Schlyter vara af utg. helt och hållet uppdiktadt (»ingenio editoris impressi codicis deberi» ²⁾). Såsom skäl för detta omdöme angifves af Schlyter, att det är uppenbart (»manifestum») »regulas priscæ linguæ auctori non satis cognitæ fuisse» (UL. Schl. s. 7, n. 39). Det är altså nödvändigt att noggrant undersöka språket å nämnda ställe, som för den skull här aftryckes:

Thässin Laghbok war giör ok skriwin sidhän Gudh war födder, Thusand Hundradhum twem, Niutighi ok fäm arum: Närwarande thässum snállum mannum. Af Tiunda landi: Härra Andres Vpsala Prowaster tha, Härra Rödh Kiäldorsson, Härra Bändikter Boson, Vlwer Laghmandsson, Haghbardär af Sudherby, Andres af Förekarlaby, Thorsten af Sambrom. Af Attunda landi: Härra Philippus af Runby, Hakun Laghmadher, Åskil Skiälgi, Sighurder domari, Jowan Gasabogher. Af Fiädhrunða landi: Vlwer af Ödhnistum, Göthriker ok Vlwidin Domare. Thär til kalladhus allir flästir wittrir madher af thrim Folklandum, badhe Länsmän ok Domare, Ok allum samtyktis at thämma

¹⁾ Jämför min i not. 2, sid. 1 omnämnda uppsats, s. 111.

²⁾ Det heter egentligen hos Schlyter, att det om detta gäller det samma, som yttrats om ett annat understucket ställe, där de ofvan anförda uttrycken "ingenio . . . deberi" förekomma men med tillägget "nisi forte in margine manuscripti cujusdam codicis ea addiderit rec. man. sæc. XV vel XVI." Jag har antagit, att detta senare alternativ blott afser detta ställe, ej det ofvan ifrågakvarande stället, hvars språkformer ej kunna vara eller föreställa annat än 1300-talets.

laghum, är Byrghir Laghmadher lät i thässa bok skriwa, mädh aldra thera radhi, är wir hawm nu optalt. (I slutet af *Konung Byrghers Företal* i UL. 1607; där redogörelsen för balkarne och deras innehåll i UL. Schl. vidtager)

Ett egendomligt uttryck häri faller säkert hvarje med det gamla språket någorlunda förtrogen läsare straxt i ögonen, nämligen orden: *Thär til kalladhus allir flüstir witrir madher af thrim Fölklandum*. Man väntar för *madher* pluralformen *män* och kanske äfven annan lydelse af de närmast föregående orden. Det synes vara all anledning att antaga, att detta ställe är bland dem, som föranledt Schlyters påstående, att förf. af det ofvan anförda ej riktigt känt det gamla språkets lagar. Eftersinnar man emellertid närmare, hvilken kännedom om det gamla språkets former nämnda förf. i alla händelser måste hafva haft för att kunna skrifva så pass fornsvenska, som han gjort (jfr därom längre fram s. 9) — låt vara, att han verkligen skulle hafva begått en eller annan grammatikalisk »bock» —, skall man finna det i högsta grad otroligt, att han icke skulle hafva vetat, att pluralen af det enkla *madher* hette *män*, medan han fem ord efter detta *madher* nyttjat den riktiga pluralformen *män* i det sammansatta ordet *Länsmän*. Det synes därför alldeles osannolikt, att *madher* där står af gammalt för *män*, och nödvändigheten af en annan tolkning af den förra ordformen framställer sig därför ¹⁾. Nära till hands är det då att tänka, att *madher* står genom skrif- eller läsfel för *mædher* (d. v. s. i handskriften *mæþer*). Erinrar man sig, huru ofta t. ex. i äVGL. *a* står för *æ*, skall man finna detta antagande bra sannolikt. Detta *mædher* förmodar jag vara den äfven eljest i fsve. ej sällan förekommande längre formen af prepositionen och adverbet *mæþ* ²⁾, som i äVGL. flerstädes äfven finnes skrifvet *mæþ*, eller just med *a* för *æ* såsom *madher* för *mædher*. Detta *mædher* står på här ifrågavarande ställe, efter hvad jag förmodar, adverbliet med betydelse af *därjämte*, *tillika*, i hvilken användning det i våra gamla lagar ytterst ofta förekommer (se Schlyter, LL. Ordb. s. 455). Meningens af det anförda stället blir altså:

¹⁾ Så framt icke, hvilket väl ej vore alldeles otänkbart — ehuru jag ej finner det mycket sannolikt —, *madher* genom ett förbiseende insatta af utg., som då finge antagas hafva i handskriften förefunnit $\Psi\Psi$ (såsom tecken för *män*; så t. ex. i en handskrift af Grägás, hvarom se Thorsen, *Om Runernes Brug* . . ., s. 78) och, förvillad af runans namn, insatt detta i st. f. ordets pluralform. Jfr om Ψ i E längre fram s. 27 och 32.

²⁾ Osannolikt är, att detta *mædher* skulle vara en gammal pluralform till *mæþer*: *mæþ(e)r*, om hvilken se Bugge, *Rökstenen* s. 86.

»(därtill =) dit kallades tillika de allra fleste förståndige från de tre folklanden.» Men må hända saknar man med denna tolkning ett substantiv, hvartill *wittrir* kan hänföras. Denna invändning förfaller, dels om man jämför följande ställe i den svenska texten af Confirmatio till UL.: *mæþ þom witræstu aff hvariu folklandi*, där superlativen *witræstu* utan substantiv och med följande *aff* motsvarar *flästir wittrir* — *af* i det ofvan afhandlade stället (jfr ock *allum snællum* i Præf.), dels om man tar i betraktande, att straxt efteråt substantiven *Länsmän* och *Domare* följa såsom apposition till *wittrir*, som vid sådant förhållande alldeles icke behöft något substantiv *mæn* vid sidan af sig. Detta till förklaring af *madher*. Hvad vidare själfva uttrycket *allir flästir wittrir* beträffar, kan dess riktighet af en och annan möjligen ifrågasättas; man väntade kanske *aldra flästir vittrir* eller någon annan vändning. Emellertid är just det förstnämnda uttrycket äkta fornsvenskt och fornnordiskt. *Flestr allr* och *flestir allir* äro i fno. ytterst allmänna uttryck för nästan hela, nästan alla.

Det nyssnämnda ordet *Domare* i sammanhanget *badhe Länsmän ok Domare* kan äfven behöfva pröfvas. Man väntar där pluralis, hvadan en och annan torde stöta sig vid formen *Domare*, som har utseendet af en fsve. singularform. Emellertid är denna form redan på Uplandslagens tid, liksom i nysve., äfven pluralform. I hufvudkodex af UL. förekommer flerstädes pluralis *domaræ* för det ursprungligare *domarar*, så t. ex. i þingmalæ-balken I: pr., 2 gånger. E har på det ena af dessa ställen *domara*, på det andra *domarar*. Att i Præf. i E en tredje form *domaræ* nyttjats, är man berättigad att antaga, då i E flere gånger *klokkaræ* (ack.) nyttjas jämte *klokkara*¹⁾. Detta *domaræ* kan i UL. 1607 genom tryckfel ha blifvit *domare*, alldeles som i Conf. *hitte* står för *hittæ* i UL. Schl.²⁾. Man kunde ock tänka sig, att E haft *domare* för *domara*, liksom A ofta, t. o. m. i rotstafvelsen, har *e* för *æ* (se UL. Schl. s. III).

De uttryck, som följa närmast efter de nu granskade ordalagen, eller satsen *Ok allum samtyktis at thamma laghum* motsvaras af orden *sum allum snællum samþykkis a* straxt förut i Præf. (Cod. A)³⁾. Att *a* växlar med *at* har naturligtvis als intet att betyda. Dat. plur. *thamma* förekommer flerstädes i UL., t. ex. straxt förut

¹⁾ Jfr ock i Præf. i E former med *æ* för det eljest vanligare *a* i ändelser, såsom *wärnær*, *samæn*, *sidhæn*.

²⁾ UL. 1607 har nämligen aftryckt Conf. efter A (se UL. Schl. s. LXI).

³⁾ E har dock där: . . . *samtykkir a*.

i Præf. i *laghum þæmmæ*. I sammanhang härmed böra några ord egnas åt den form *thæssin*, nom. sing. fem., hvarmed det här ifrågasvarande stycket börjar. Denna form finnes ej upptagen i Schlyters glossar till UL., och i LL. Ordb. anför Schlyter *þæssin* blott som form för nom. och ack. plur. neutr. Det är emellertid känt, att i fornspråket formerna för nom. sing. fem. och nom. och ack. plur. neutr. i adjektiv och pronomen voro lika (jfr särskildt fsve. *þön*), hvarför den säkert bestyrkta förekomsten af en form *þæssin* på de båda senare ställena talar för, att denna form äfven kunnat brukas på det första stället. Också har Gutalagen *þrissun* såväl i nom. och ack. plur. neutr. som i nom. sing. fem., och Rydqvist upptager ock (SSL. II, 496) formen *þæssin* för det senare stället lika väl som för de förra och styrker (a. a. s. 497) den feminina formen med bevisställen ur Konungastyrelsen och Bonaventura ¹).

Hvad tidsbestämmelsen straxt i styckets början (*Thusand Hundradhum twem, Nütighi ok fäm arum*) vidkommer, så afviker dess form visserligen från den i slutet af Conf. meddelade (*þussænd arum. twem hundræþ arum. niu tighi arum. ok sæx arum*), men däraf är man ej utan närmare pröfning berättigad att sluta, att den förra är »förfalskad». På det förstnämnda stället träffas *arum* blott en gång vid årtalets slut, medan det å det senare stället, liksom i regeln eljest i älsta tider, upprepas efter hvar tidsbestämning, som motsvarar en siffra i årtalet (1296), d. v. s. 4 gånger. Ett mellanled mellan båda uttryckssätten föreligger i den i Alsnö stadga (VGL. IV, s. 316) mötande tidsbestämmelsen *þrussen arum . oc tu hundræð . oc attatighi . oc fæm arum*. Jämföras kan ock tidsbestämmelsen i runinskriften å Salebo kyrkklocka: *þa : iaek : uar . gör : þa : uar : þushundraþ : tu : hundraþ : tiuhu : wintr : ok atta : fra : byrþ : gus : ²*). Med afseende åter på böjningsändelsens utsättande i båda

¹) Jag kan här tillägga, att den efter en gammal, nu förlorad handskrift år 1609 tryckta upplagan af Helsingelagen i Præf. har *Laghbook tessin*.

²) Se den med rynmynder återgifna inskriften — ej den med latinska bokstäfver återgifna, som är oriktig på två ställen — i *Westergötlands runinskrifter, samlade af Karl Torin, Andra samlingen*, s. 6 (i *Westergötlands Fornminnesförenings Tidskrift*, 3:e häftet, Lund 1877). — Jag har ofvan tillåtit mig att ändra det besynnerliga *iaek*, som P. A. Säve (*Antiquarisk Tidskrift för Sverige*, Del. 3, sid. 132) och Torin hafva, till *iaek* (d. v. s. † för det andra †), som är = *iaek* (i äVGL. förekommande jämte *iak*). Står kanske i inskriften *iaek* (æ = †; jfr ø = †)? Jämför teckningen hos Sjöborg, *Samlingar för Nordens fornälskare*, 2:a delen, fig. 6.

orden *hundradhum* och *twem* i det här ifrågavarande årtalet 1295 måste detta anses vara till och med regelbundnare uttryckt än det nyss anförda årtalet 1296, där *hundræþ* — såsom visserligen i årtal är vanligast (men då med föregående *tu*, *þry* eller dylik form) — är oböjdt, men det därtill hörande *twem* står i dativ; jfr ock Rydqvist SSL. II, 117. En oregelbundenhet vid angifvandet af detta årtal 1295 synes vidare ligga däruti, att *twem* är satt efter *hundradhum*. Emellertid träffas en märklig motsvarighet till detta, onekligen egendomliga bruk just i UL., där räkneorden 40 och 80 många gånger uttryckas med (*at*) *tiughum fiurum* (växlande med de eljest vanligare *fiurum tiughum* och *fiuratighi* i samma kap.; Manhælgisbalken 8: pr., 11: pr., 1, 12: 1—5, 10, 13: 4), *tiughum attæ* (Mh.-b. 11: pr. 1—3[, 4])¹⁾. Äfven i Rimkrönikorna träffas ej sällan en likartad ordföljd i räkneord, t. ex. *hundradhe fäm* (= 500), *hundrath try* eller *C try* (= 300), *M siw* (= 7000)²⁾. Jämförelsen med

¹⁾ I E, liksom i den helt unga handskriften F (enligt Schlyter från slutet af 1500-talet), hvilka på detta ställe ha samma ordställning som öfriga handskrifter, träffas öfver alt *tighium* för *tiughum* (jfr Rydqvist, SSL. II, 144). Jag förmodar, att denna besynnerliga form beror på felaktig upplösning af originalens *tigh* med förkortningstecken för *um*. Den med fornspråkets grammatik ej mycket bevandrade — jfr därom längre fram här — utg. af E, liksom den sene afskrifvaren af F ha af detta med tanke på formen *tighi* gjort *tighium* i st. f. *tighum*.

²⁾ Se *Svenska Medeltidens Rimkrönikor*, utg. af G. E. Klemming, 3:e delen, Sthm 1867, 68, s. 60, 136, 120, 135. På det första stället är det fråga om det Erik Karlsson Wases 30,000 man starka här tillfogade nederlaget i Dalarne år 1470. Det heter, att

her steen och dala män

waare ey meer än hundradhe fäm,

hvilket omöjligen kan vara = 105, utan måste vara = 500. Dalin har ock riktigt tolkat uttrycket på det senare sättet, då han i *Svea Rikes Historia*, 2:e delen, Stockholm 1750, s. 772, med hänvisning till Rimkrönikan uppger, att. "Sten Sture mötte med Förtroppen af 500 Man." På de båda följande ställena (af de ofvan anförda fyra) är det tal om krigsskepp, som hade "skärpentiner" (= fältslangor) *hundrath try* ("meer, än C try"; ena gången rim på *thy*, andra gången på *gny*), hvilket vid jämförelse med det nyss anförda uttrycket för 500 och med ett ställe straxt efter det andra af de här ifrågavarande, där det (Rimkr. 3, s. 121) talas om ett skepp, som hade "VC (= 500) skerpentiner", visar sig böra översättas ej med 103, utan med 300. På det fjärde stället slutligen talas det om, att ryssarne i Finland år 1496 ihjälslago *M siw* (rim på *nu*) människor, af Dalin, a. a. s. 825, återgifvet med "wid pass 7000"; att där öfersätta 1007 är uppenbart orimligt, huru mången vändning än i Rimkrönikorna må hafva tillkommit för rimnets skull.

dessa fall visar, att ordställningen *hundradhum twem* är äkta fornsvensk, om den ock kanske icke kan uppvisas i något annat årtal¹⁾. Däri har man således icke att se ett bevis på, att det gamla språkets lagar icke varit kända af den förf., som nyttjat ifrågavarande uttryck, eller därpå, att det stycke, där detta förekommer, är förfalskadt. — Jag tillägger här, att hvad den omständigheten vidkommer, att årtalet 1295 i det ifrågavarande stycket uppgifves, medan Conf. har 1296, så kan däraf ej grundad anledning hämtas att misstänka den förra uppgiftens ursprung. 1295 anger nämligen året för lagbokens författande, 1296 året då konungens stadfästelse gafs.

Vid den af Schlyter misstänkta textens granskning träffa vi omedelbart efter årtalet uttrycket *närwarande thæssum snállum mannum*. En och annan väntar kanske af det första ordet formen *närwarandum*. Härvid må emellertid anmärkas, att just denna samma absoluta dativ-konstruktion med ett particip på *-ande* utan dativändelse träffas på andra ställen i UL. äfven i hufvudkodex, näml. Kiöpmalæ-balken 9: pr., där det heter: *nærwærændi flæstum þem bæstu .j. hans raþ waru .ok mangum andrum goþum mannum*, och i Conf., där man träffar *þem a hörændi* (jfr Rydqvist, SSL. I, 412). Hvad vidare det straxt följande uttrycket *Vpsala Prowaster tha* beträffar, så synes utg. där ha kommaterat orätt; framför *tha* bör sättas semikolon och *tha* öfversättas med därefter, vidare. De här förekommande personnamn, hvilka af gammalt borde ha nominativmärke, hafva alla — utom *Rödh* — detta bevaradt, såsom *Bändikter*, *Ulver* (2 ggr) *Haghbardär*, *Sighurder*, *Gasabogher*, *Göthriker* (jfr ock *Prowaster*), medan i den svenska Conf. alla dessa — utom de två sista namnen, som där ej förekomma — såsom stående i akkusativ sakna ändelsen *-er* (liksom ock *prouæst*). Icke är det nu synnerligen troligt, att en förfalskare i början af 1600-talet skulle hafva förstätt att gifva namnen en annan form än de i Conf. hade, och hade han gjort det, hade han säkerligen skrivit *Hakuner*, *Eskiler* o. d. lika väl som *Bändikter*, *Ulver* o. d. Namnformen *Jowan* (för *Johan*) kan vidare förefalla misstänkt. Jag kan emellertid anföra andra exempel på den samma, ehuru från något yngre urkunder. I ett latinskt originaldiplom på pergament af 1348 träffas *Jovan(e; dat.)*²⁾. I flere diplom från 1400-talets början träffas

¹⁾ Därmed bör jämföras det i fsve. ej sällsynta bruket att sätta det enkla räkneordet äfven i andra fall efter substantivet, t. ex. i UL. i *þingum tuem*; denna ordföljd är ännu i nysve. tillåten i poesi.

²⁾ Se *Svenskt Diplomatarium*, 6 B, s. 65.

Jowan växlande med *Joan* som namn på samma person¹⁾. Förmodligen har denna namnform *Jowan* uppkommit genom ombildning af *Johan* (*Joan*) efter det redan tidigt i medeltiden ganska vanliga *Ivan*²⁾. Hvad till sist namnet *Vlwidin* vidkommer, så är detta icke någon sämre form än den latinska *Vluidus*, som träffas i den latinska Conf. af UL., utan troligen är den förra formen den ursprungliga (jfr fno. *Ulfhédinn*) och den latinska formen en ombildning däraf. Flere handskrifter hafva ock i den svenska Conf.³⁾ formen *Vlwitin*, som närmast ansluter sig till formen *Vlwidin* och däraf är en obetydlig ändring⁴⁾. Detta förhållande, att den ursprungligaste, i sve. eljest sällsynta namnformen träffas i det ifrågavarande stycket, talar icke för antagandet, att detta är förfalskad, utan snarare däremot.

Då Schlyter velat göra ordformen *madher* i E misstänkt, hvarom mera här längre fram, torde några ord böra egnas åt formen *Laghadher*, som 2 gånger träffas å det omtvistade stället. Väl har Conf. formen *laghman* så väl i A som E just vid samma namn, *Hakun*, där ena gången *Laghadher* förekommer i det i E i Præf. tillagda stycket (det andra stället där har ej motsvarighet i Conf), och äfven på ett annat ställe (*tyundæ laghman*), men i början af Præf. träffas däremot *laghmapær* (om Moses), hvilken form äfven återfinnes annanstädes i UL. (t. ex. Kununx-balken 1 [i A växlande med *laghman*], Manhælghis-balken 12: 10, Þingmala-balken 14: 2, såväl i A som E).

Jag har härmed genomgått och granskat alt, som i ringaste mån kan synas misstänkt eller ovanligt i det af Schlyter såsom förfalskad angifna styckets språk. Denna granskning leder till den slutföljd, att intet enda ord eller uttryck — med undantag af den som ett skriffel för *madher* dock lätt förklarade formen *madher*, om hvilken straxt ytterligare några ord — är af beskaffenhet att berättiga antagandet om «förfalskning», ja att tvärt om det alt igenom

¹⁾ I originalbref af 1408: *Jowan Magnusson*, *Jowan Ingasson*, *Jowan Staffansson*, men i ett annat bref af samma dag skrives de båda senares förnamn *Joan*; se *Sve. Dipl. från och med 1401*, sid. 10—12 och flst.

²⁾ Jfr dock äfven *Joghan*, *Joghen*, under medeltiden ej sällan förekommande, för *Joan*..

³⁾ Hufvudkodex, liksom E., har ej där det ifrågavarande namnet.

⁴⁾ Tilläggas må emellertid, att den i Sve. Diplom. II, 204—206 aftryckta svenska texten af Conf. äfven har den riktiga namnformen *Vlwidin*; detta är icke anmärkt hos Schlyter UL. s. 4 n. 46, hvadan må hända äfven andra af de där anförda handskrifterna ha nämnda form i st. f. den enda af Schlyter anförda *Vlwitin*.

ålderdomliga och forntrogna språket bort göra ett sådant antagande omöjligt och afgjort talar för, att stycket är äkta, och att det är af utg. af UL. 1607 förefunnet i själfva den ursprungliga texten af den handskrift, han utgifvit¹⁾. Icke lär väl någon längre finna det vara det ringaste sannolikt, att nyssnämnda form *madher* vittnar om en förfalskning. Den, som så väl känt fornspråket, att han kunnat skriva fullt forntroget uttryck som *thässin lagbok, närwa-rande thässum snällum mannum, allir flästir vittrir, allum samtyktis at thänma laghum, i thässa bok skriva, ja hundradhum tuem* — som man finner, till en del rätt egendomliga vändningar från nysvensk synpunkt betraktadt —, kan för visso icke hafva varit okunnig om, att pluralen af *maþer* hetat *mæn*.

Till alt, som nu uppvisats rörande det oberättigade i antagandet, att hela det nu afhandlade stycket vore af utg. af UL. 1607 sammansatt och UL:s text därigenom förfalskad, må ytterligare följande läggas. Att utg. omöjligen kunnat vara i stånd att hopsätta ett stycke på så god fsve., som det nu ifrågavarande visats innehålla, detta frångår ovedersägligt af de intyg, han själf annanstädes lemnat på sin kännedom om fornspråkets grammatik. Dylika intyg finnas i de af utg. författade tittlarne till Uplands- och Östgötalagarne, i de troligen af utg. i en del af UL. insatta flocknumreringarna samt i en del af utg. upplösta förkortningar. Sålunda heter det, att UL. af *Byrgher Magnusa son Swea ok Giötha Kununge . . .*²⁾ *förbättradhes*. Man återfinner där orden i Præf. *Byrghir son Magnusa*, men utgifvaren har icke förstått att sätta orden *Byrgher* och *son* i deras rätta kasus, dativen, oaktadt han gifvit den rätta kasusformen åt *kununge*. I Östgötalagens tittel talas det om *Erik hin Heligas son (heliga i st. f. helga(!), detta oaktadt UL. Præf. har Erikinum hælghæ)*. I UL:s Kirkiu-balk finnes hvar flock öfverskrifven med sitt nummer, uttryckt med ordningstalet i bokstäfver och ordet *Flukker* (i alla de följande balkerna nyttjas romerska siffror i st. f. räkneordet i ord omskrifvet). Det är troligt, att det är utg. själf, som sökt på detta sätt liksom upplösa den med romerska siffror gjorda förkortningen (jfr straxt nedan om *fura* för III i HL.). Detta försök har emellertid slagit mycket illa ut, och det är kanske den därunder vunna insigten om den bristande för-

¹⁾ Således icke på 1400- eller 1500:talet tillskrifvet i margen af handskriften. Jfr s. 2, n. 2. här.

²⁾ "Åhrom äfter Chr. B. 1295" heter det där. Det är af intresse att finna, att således å själfva tittelbladet det årtal åberopas, som angives i det af Schlyter såsom oäkta ansedda stället i Præf.

mågan, som föranledt, att utg. efter Kirkiu-balken liksom i de ötriga af honom utgifna lagarne låtit de romerska siffrorna kvarstå. Bland de nämnda öfverskrifterna träffas sådana som *Fyrsta Flukker*, *Tridhiu*, *Ällufti*¹⁾, (*Träftandi* väl tryckfel,) *Fiughurtanti* och så med slutande *-ti* t. o. m. *Attirtanti Flukker* (sedan *Nittandi*, m. fl.). Rörande slutligen af utg. orätt upplösta förkortningstecken i de gamla handskrifterna kan jag hänvisa till Schlyters företal till hans upplaga af Helsingelagen, s. XI, där sådana exempel anföras som *marker* för *marka*, *fiura* för *fiurum* (i handskriften IIII) m. fl. (jfr ock s. 6 n. 1 här). — Jag tillägger blott, att den man, som oakadt denna så ofullkomliga kännedom om fornspråket kunnat för första gången och på en tid, då «den diplomatiska noggrannhetens fordringar»²⁾ voro alldeles okända, åstadkomma så goda aftryck af de gamla lagarne, som dessa förstlingsupplagor med sina fel verkligen äro, i hög grad är förtjänt af efterverldens erkänsla.

Ytterligare torde här få påpekas, att ingen rimlig orsak kan uppvisas, hvarför utg. af UL. 1607 skulle ha falskeligen tillagt ifrågavarande stycke. Innehållet är ju till en stor del det samma, som å ett motsvarande ställe i Conf., och, då äfven denna senare aftryckts, hade det i sanning varit egendomligt, om utg. gjort sig mödan att därur afskrifva och i annan form återgifva en hop namn m. m. och inflicka detta på sidan näst före den, där det motsvarande stycket i Conf. finnes tryckt.

Rörande det nu utförligt afhandlade styckets ursprung vågar jag till det redan sagda lägga följande förmodan. Detta stycke har stått som en särskild anteckning eller ett slags kort inledning — troligen till samman med balkindelningen (*Bok þæssi skiptis i o. s. v.*) — straxt före den egentliga lagens början i den originalhandskrift af UL., som nedskrifvits vid det af lagmanen Birger Persson och hans femtonmannanämnd³⁾ företagna utarbetandet af la-

¹⁾ För *Ällufti*.

²⁾ Schlyters ord i företalet till ÖGL. s. XVII.

³⁾ Den öfver alt återkommande uppgiften, att nämnden varit en tolfmannanämnd, hvilat visserligen på de gamla urkundernas egna ord, eller *Duodecim viros assumst* i den latinska, *ok waldi mæþ sik tolf manna næmpd* i den svenska Conf., men synes icke desto mindre vara oriktig. Hvad först den latinska Conf. vidkommer, så anföras där lika många och samma män som i Præf. i E, eller 15, i st. f. det antal, 12, som straxt förut i den lat. Conf. nämns. I den svenska Conf. åter upptagas blott de 11 första af dessa 15 män, hvilka 11 förmodligen till samman med Birger Persson själf antogos hafva utgjort den straxt förut omtalade *tofff manna næmpd*. Här äro det sista ombudet från Attundaland samt de 3

gen¹⁾. Orden *Thässin laghbok war giör ok skriwin . . . (1295) närwarande thässum . . .* utmärka, dels att denna lagredaktion affattades, dels att detta exemplar nedskrefs nämnda år (1295) i närvaro af granskningsnämnden, att således ifrågavarande exemplar är just den vid redaktionsarbetet sammansatta och nedskrifna lagkodex. Stycket tjänade förmodligen för öfrigt som en inledning till lagen vid dennas uppläsande och antagande på tinget (år 1295). — När sedan lagen hade blifvit stadfäst af Konungen och det i dennes namn affattade företalet (Præf.) tillades, kom det nyssnämnda stycket i originalexemplaret att stå mellan företalet och själfva lagtexten. I de afskrifter, som sedan togos, gick man till väga på olika sätt. I A eller den afskrift af originalet, som ligger till grund för A, utelöts hela detta stycke — men icke balkindelningen —, dels eme-

från Fjädrundaland uppenbarligen med orätt uteslutna (dock ej i några yngre handskrifter, som väl insatt de felande från E. Præf. eller den latinska Conf.). Dessa oriktigheter — båda texternas till Conf. uppgift om en tolfmannanämnd samt anförandet af blott 11 nämдемän i den svenska Conf. med uteslutande särskildt af alla ombuden från Fjädrundaland — kunna möjligen förklaras på följande sätt. Det i E. i Præf. aftryckta stycket om lagens författande nämner intet om de vid lagredaktionen biträdande männens antal (åter en omständighet, som talar för detta styckes äkthet); det heter blott *närwarande thässum snällum mannum*, hvarefter 15 ombud namngifvas (7 från Tiundaland, 5 från Attundaland, 3 från Fjädrundaland). Då nu dessa namn skolas afskrifvas för att införas i Konungens svenska Conf., har skrifvaren med anledning däraf, att den sista, 15:de, medredaktören, liksom den 11:te, hade tillnamnet *domari*, kommit att felaktigt stanna vid det 11:te namnet. Sedan har man i konungens kansli, med fäst afseende på dessa 11 män och Birger Persson själf, på fri hand gjort upp historien om en tolfmannanämnd. Förf. till den lat. Conf. har åter tanklöst afskrifvit uppgiften om 12 män efter den svenska Conf., oakadt i den förra alla 15 namnen upptagits, förmodligen direkt afskrifna efter stycket i Præf. (i E). — Här kan anmärkas, att Tengberg, *Om den äldsta territoriala indelningen och förvaltningen i Sverige*, I, Ups. 1875, s. 66, n. 35, yttrar: "Om namnen på Uplandslagens författare råder någon ovisshet i de olika handskrifterna af stadfästelsen", hvilka ord, såsom man af ofvanstående finner, icke böra förstås så, — som en och annan kunde vara benägen att göra, — att helt olika namn uppgifvas i de olika handskrifterna.

¹⁾ Att sålunda stycket icke ursprungligen stått i det i Konungens namn affattade Præf. och att det har ett helt annat ursprung än detta Præf. och än Conf., därför talar möjligen, utom hvad ofvan nämnts, följande lilla omständighet. I Conf. nyttjas vid fleres af lagredaktörerna namn uttrycken *waræ, wårn riddæræ hærræ*, men i Præf. där eljest (om Konungen) *wir* och *war* nyttjas, heter det här blott *Hærra . . .*

dan de första orden rörde nedskrifningstiden för själfva originalhandskriften, hvilket icke ansågs hafva någon betydelse för afskriften, dels kanske emedan innehållet till en stor del återfans i Conf., som må hända på samma gång afskrefs i själfva laghandskriften (A har sålunda äfven Conf., ehuru i handskriftens slut). I E åter, som jag förmodar vara en afskrift i första hand af originalhandskriften — se mera därom i det följande s. 31 —, bibehöll man det ifrågavarande stycket, kanske särskildt för dess upplysning om, huru lagen tillkommit, hvarom denna handskrift E eljest icke innehöll något närmare, då Conf. ej där funnits afskrifven ¹).

Jag öfvergår nu till det andra ställe i E, hvilket af Schlyter jämte det ofvan afhandlade stycket ansetts «aldraförst» böra anföras som stöd för hans mening om UL. 1607. Detta ställe träffas äfven i Præf. och innehåller ett tillägg till satsen *Lagha yrkir war Wigher Spa, Hedhin i hedhnum tíma*, hvilket har följande lydelse: (*Han war utsändir af Ingiöld Swea Kununge*), inom klammer på nu angifvet sätt. Om detta tillägg säger Schlyter (UL. s. 7, n. 17): «Ipsi unci quibus inclusa sunt hæc verba, quæ ignorant omnes manuscripti codd. mihi cogniti, indicant ea ingenio editoris impressi codicis deberi, nisi» o. s. v. (se sid. 2 not. 2 här). Huru detta tillägg inkommit i 1607 års upplaga af UL. har sedermera genom Rydqvist, SSL. III, 300, not, blifvit upplyst. I lexikaliska anteckningar af Bure (Johannes Thomæ Bureus), förvarade i Kgl. Biblioteket i Stockholm, heter det om det ifrågavarande stället, som äfven anføres, att «denne parenthesis insattes 1607 af Kg. Carl.» Genom denna viktiga upplysning framstår tillägget på detta ställe i en helt annan dager. - Utg. har ingalunda själf velat förfalska den handskriftliga text, som han på offentligt uppdrag utgaf, utan han har tydligen mot sin egen önskan måst gifva efter för ett besynnerligt antikvariskt infall af Karl den nionde. Liksom fordom Biskop Brask med sitt härtill är jag nödd och tvungen synes utg. af UL. 1607 genom de af konungen tillagda ordens sättande inom klammer ha velat visa, att han endast gifvit efter för omständigheternas tvång. En textförfalskare går icke så till väga, att han genom ett särskildt, för öfrigt alldeles obehöfligt, ja rent af störande tecken fäster uppmärksamheten på, att han inflickat något i texten. Den omständigheten, att Bure kunnat upplysa, huru med det ifrågavarande tilläg-

¹) I UL. 1607 är Conf. aftryckt efter A; se Schlyter UL. s. LXI. — Att balkindelningen i UL. 1607 skilts från Præf. och tryckts efter Conf. är troligen en frihet af utg., som svårligen kan förtänkas honom.

get förhåller sig, visar ock, att utg. varit angelägen om att låta sitt minne fritagas från beskyllningen om textförfalskning. Det sätt, hvarpå utg. här förfarit, är, långt ifrån att göra hans samvetsgrannhet såsom utg. af UL. 1607 misstänkt, enligt min uppfattning af beskaffenhet att vittna för hans pålitlighet i andra fall, som möjligen kunna synas misstänkta.

Bland Schlyters bevis för förfalskning af texten i UL. 1607 följer nu detta: »Hvad i handskrifterna förekommer i början af WiþB., har här fått sin plats i företalet» (UL. s. LXI). Det afsedda stället lyder i A.: *Land skulu mæþ laghum byggies . ok æi mæþ walz wærkum . þy at þa standæ land wæl laghum fylghis*. Det utgör i A ett särskildt litet stycke före Wiþærbo-balkens första flock. I E. åter står denna mening i företalet i ett stycke, som handlar om lagarnes skipande och hållande. *Lagh skulu wara skipadh ok satt almänni til styrsl* o. s. v. heter det där först; därefter *Lagh skulu giömas ok haldas fatökum til wärnär* o. s. v.; sedan *Lagh skulu wara rättwisum ok snállum till sömdar, än wrangum ok osnállum til rättningar*, samt därefter det ofvan anförda *Land skulu mädh Laghum* o. s. v., hvilket, såsom man finner, här passar synnerligen väl i det sammanhang, där det står. Däremot har man svårt att inse, hvad denna mening har för särskildt sammanhang med Wiþærbo-balken, som den i A. och öfriga handskrifter inleder. Man frestas att våga den förmodan, att uttrycket i E. står på sin ursprungliga plats, medan det i en till grund för A. och öfriga handskrifter liggande gemensam afskrift blifvit af någon oförklarlig orsak öfverflyttadt till början af Wiþærbo-balken. Denna förmodan vinner ett starkt stöd af förhållandet i den efter mönstret af UL. redigerade yngre Västmannalagen ¹⁾). Där utgöres företalet af ett stycke om lagens betydelse, som nästan ordagrant motsvarar det nyss afhandlade stycket i Præf. till UL. Præf. till yVML. har nu, liksom Præf. till UL. 1607, satsen *Land skulo mæþ laghum byggiaz oc æi laghum fylghis* i detta sammanhang. Enda skillnaden mellan dessa båda lagtexter är, att UL. 1607 har orden *Warin allir rättwisir, Tha thurfti äi lagha widh* efter den nyss anförda satsen och såsom slut på stycket, medan i yVML. de motsvarande orden *Warin alle rætwise þa þorpte æi lagh wiþ* står före den ifrågavarande sat-

¹⁾ »Med alla egenheter i särskilda stycken, ligger — Uplands lag, äfven i afseende på redaktionen, till grund för de öfriga landskapens — nämligen Svealandskapens — »utom VML:s äldre codex.» (Schlyter, Jurid. afhandl., 2:a häftet, s. 142.)

sen *Land* — *fylghis* och omedelbart efter orden *wrangom oc ossnæl-
lom til rætningr* (jfr straxt ofvan). I yVML. finnes däremot ej ut-
trycket *Land skulu mæþ laghum byggias* o. s. v. i början af den
mot UL:s Wiþerbo-balk svarande Bygninga-balken. Således öfver-
ensstämmer yVML. äfven häri med UL. 1607, medan den i detta
som i nyss nämnda afseende skiljer sig från kodex A. af UL. Nu
kan emellertid någon invända, att just denna omständighet, att UL.
1607 på nu angifvet sätt öfverensstämmer med yVML., bevisar, att
den förras utg. »förfalskat» UL:s text, nämligen efter yVML:s. Lyck-
ligsvi kan detta, redan i och för sig föga sannolika antagande, att
utg. begagnat sig af yVML. för att, där han ansåg det behöfligt,
rätta UL:s text, på ganska talande skäl tillbakavisas. På ett annat
ställe, hvarom straxt i nästföljande stycken (se s. 16—17), visar det
sig nämligen uppenbarligen, att utg. af UL. 1607 ingalunda nyttjat
yVML. som hjälpmedel vid utgifvandet af förstnämnda lag. Han
skulle nämligen, om så varit förhållandet, bland annat hafva und-
vikit en i ögonen fallande oriktighet i sin upplaga af UL. — Att
man icke är berättigad att utan vidare uppgifva anordningen i E.
på ifrågavarande ställe såsom bevis på förfalskning af texten fram-
går för öfrigt äfven af förhållandet i Helsingelagen. I denna
börjar företalet just med orden *Mæþ lagh skal man land byggæ*
(1609 års uppl. *byggjã*), medan visserligen Wiþerbo-balken äfven
där inledes med hela den i UL:s kodex A på detta samma ställe
förekommande, ofvan anförda meningen *Land skulu . . . laghum
fylghis* (i Hels.lagen A *fylghæs*, B *fylghiäs*), Detta förhållande
skulle möjligen kunna antyda, att detta uttryck i någon handskrift
af UL. stått på båda de nu anförda ställena. — Till stöd för det
nu af mig gjorda antagandet, att uttrycket älst stått i företalet till
UL., kan ytterligare anföras, att Jyske Lovs företal liksom Helsinge-
lagens just börjar med detta ryktbara samnordiska ¹⁾ ordstäf i dess
forndanska form *Mæth logh skal land byggives*.

Det heter vidare hos Schlyter (UL. s. LXI): »Det som i alla
handskrifter finnes i slutet af Kyrk.B. 14, är här» (i UL. 1607)

¹⁾ Det träffas äfven i den äldre Frostapings-lagen I, 6, där det he-
ter: *At lögum scal land vårt byggia en eigi at ulögum eyða*. Det bildar
där jämte den följande satsen *En så er eigi vill ödrum unna. han scal eigi
laga nióta* ett särskildt litet kapitel med öfverskrift *At lögum sé land vårt
byggt*, hvilket afslutar den första balken. Äfven i Njåls Saga, kap. 71,
träffas ordspråket under formen *Með lögum skal land vårt byggja, en með
ulögum eyða* (jfr Rosenberg, *Nordboernes Aandsliv* . . . , 2:t Bind, Kjøbh.
1879, s. 96, n. *).

»flyttadt till slutet af Fl. 13, utan att utgifvaren betänkt att de sista orden: *Iwir þe mal &c.*, hvilka hafva afseende på Fl. 15, och här blifvit satta i början af Fl. 14, sålunda blifvit ryckta ur sitt sammanhang, hvarigenom också förfalskningen blifvit röjd.» Därom yttras ock i UL. Schl. s. 48, n. 86: »... evidens est istum ordinem, quem in nullo manuscripto codice inveni, mutationi inscite factae deberi; nec dubium videtur quin hæc ingenio editoris, hunc codicem primum typis vulgantis, sint tribuenda.» För det rätta bedömmandet af detta fall böra följande omständigheter beaktas. Första delen af det här ifrågavarande stycke, som i UL. 1607 fått annan plats än i A — jag fäster mig tils vidare ej vid orden *Iwir þe mal &c.* —, visar sig vid granskning af innehållet ostridigt höra just till den flock (13), där hela stycket i UL. 1607 finnes upptaget, och endast genom något misstag hafva kunnat komma att inflickas i den flock (14), der stycket i A och öfriga handskrifter står. Flocken 13 handlar om *mæssufald ok forbuþ* och flocken 14 om *siælægift ok testæment*. Första paragrafen af det omtvistade stället (UL. Schl. Kirkiu-balken 14: 7), från orden *Nu kombær þær man...* till och med orden ... *sæklösir a höræ* (A), handlar om, då man, som är i *forbuþ* (mindre bann) eller är biltog, det oaktadt besöker kyrka, och den ansluter sig således helt nära till 13:de flockens 2:a § (den sista i A), som handlar om, att man sättes i *forbuþ*; däremot har den als intet att göra med 14:de flockens 6:e § (den sista i UL. 1607), som handlar om likstol och själamässor, och lika litet med någon af denna flocks föregående paragrafer. Med den återstående delen af det ifrågavarande stycket förhåller det sig däremot på följande sätt. Andra paragrafen (UL. Schl. § 8), från orden *Nu kan fontkar sundruct...* till och med ... *biskups ensak*, handlar om böter, som soknemän i visst fall skola gifva för söndrig dopfunt. Nästa § (UL. Schl. § 9), från orden *Nu kan fiskleker værfæ...* till och med ... *æptir mæssu*, handlar om fiskafång under helgdagar. Nästa § (UL. Schl. § 10, den sista i 14:de flocken där) handlar om oskärande af dopfunt och altare. Ingen af dessa tre sista paragrafer har, som man finner, det ringaste samband med 14:de flocken men icke håller med den 13:de. Det synes nu föga rimligt att antaga, att utg. af UL. 1607 skulle hafva flyttat dessa 3 paragrafer från deras ursprungliga plats till en annan, dit ingen orsak fans att föra dem. Hade utg. för innehållets skull velat göra en omflyttning, hade det ju varit nog att flytta den 1:a paragrafen.

Uppenbart är, att alla dessa 4 paragrafer utgöra nyare tillägg till UL. och att de icke stått i den ursprungliga lagredaktio-

nen af 1295. Kanske hafva dessa tillägg redan gjorts vid slutet af den originalhandskrift, som vid redaktionen af 1295 nedskrefs. Det har då där anmärkts, att dessa tillägg — med anledning af innehållet af det första — skulle stå «*I kirkiu balkinum. ok. XIII flokkinum*» (jfr det första af de i UL. Schl. tryckta *Additamenta*). I en afskrift — den som ligger till grund för E — insattes de också riktigt på denna plats; men i en annan afskrift kommo de, kanske genom förväxling af XIII mot XIII — jfr i 14:de additamentet till UL. (Schl. s. 279, n. 35) XXII för XXIII —, att oriktigt insättas i slutet af den 14:de flocken¹). Denna senare afskrift får då antagas hafva legat till grund för alla öfriga nu kända, utom E. — Af intresse med hänsyn till detta ämne kan vara att påpeka, att i Södermannalagens Kirkiu-balk 10:de flocken, som handlar *vm forbuþ oc massu fall* (= 13:de flocken i UL:s Kirkiu-b.), såsom 3:de paragraf har ett kort stycke, som någorlunda motsvarar — och kanske ligger till grund för(?) — den förstnämnda af de nu afhandlade 4 paragraferna i UL. (§ 7 i Kirkiu-b. 14, UL. Schl.). I yVML. däremot bildar ett stycke, som motsvarar § 7 i UL. Schl., en egen flock (17 i Kristno-balken), handlande *vm þan aff kirkiu ær sættir ællær biltoga*, hvilken § där följer efter några smärre stycken, som i UL. höra till 14:de flocken (slutet däraf i E), men som i yVML. bilda 3 särskilda flockar (14—16). Därefter följer i yVML. som flock 18 ett stycke (med rubrik *Vm font*), som i någon mån motsvarar § 10 i 14:de flocken i UL. Schl.²). Någon motsvarighet till § 8—9 i 14:de flocken i UL. Schl. finnes däremot ej i yVML. Den yVML. synes således närmast hänvisa på en redaktion af UL., som i detta afseende öfverensstämt med kodex A. — Denna nu påpekade omständighet, att yVML. i anordningen af ifrågavarande ställe öfverensstämmer med den i kodex A af UL. och, enligt Schlyter, äfven i kodex E af UL. — men däremot icke i UL. 1607 — iakttagna ordningsföljden mellan de nu afhandlade flockarne, talar icke för, att yVML. blifvit af utg. af UL. 1607 nyttjad såsom ledning vid textens «förfalskande» (jfr ofvan s. 14).

Hvad nu vidare beträffar de ord, hvarmed 14:de flocken i UL. Schl. slutar — *Iwir þe mal nu sighiæs . þær a biskupær ranzakæ*

¹) Om behandlingen af tillägg i olika lagafskrifter jämför Schlyter, Jurid. afhandl. 2, s. 144.

²) Nämligen denna 10:de §:s första hälft. Af denna samt af äldre VML:s Kristnu-balks 5 flock 4 § är ofvannämnda 18:de flock i yVML. sammansatt.

ok iuivir dōmæ, hvilka, ehuru stående i 14:de flocken, afse de följande flockarne, 15, 16 m. fl., — så återfinnas dessa i UL. 1607 såsom inledning till flock 14. Detta är uppenbarligen orätt, då de mål, som i 14:de flocken afhandlas, ingalunda äro sådana, som de med nämnda ord afsedda. Huru ha nu dessa ord kommit att få denna oriktiga plats i UL. 1607? Schlyter tar för gifvet, att utg. af UL. 1607 vidtagit denna ändring i sammanhang med den här nyss afhandlade, enligt Schlyter äfven af utg. gjorda förfalskningen af textens ordningsföljd (jfr här s. 15). Föreligger icke i detta senare fall — och ej håller annanstädes i UL. 1607 — någon förfalskning, så blir det mindre sannolikt, att en sådan egt rum på det förstnämnda stället. Det är emellertid icke lätt att förklara anledningen till den afvikande anordningen i E. Möjligt vore, att de ifrågavarande orden blifvit tillskrifna i margen vid slutet af flocken 14 i originalhandskriften af UL. Afskrifvaren af E kunde då hafva insatt dem i början af denna flock i st. f. i dess slut. Vid tilläggs införande i texten af någon viss flock, dit de hänvisats, plägade man nämligen än inskrifva dem i början, än inuti, än i slutet af flocken, ja efter hvad det vill synas oftast i början. Detta framgår af det sätt, hvarpå de «additamenta», som i kodex A af UL. finnas afskrifna på ett ställe vid lagens slut, behandlats uti den kodex (C) af UL., där dessa tillägg införts i själfva lagtexten. Däraf ser man ock, att dylika tillägg stundom kommo att införas på alldeles oriktiga ställen i texten. — I yVML. stå de nu afhandlade orden *Iuivir þe mal . . . dōma* som flocköfverskrift till den mot inledningen (pr.) till flocken 15 i UL. svarande flocken 19, således på en plats som närmast motsvarar den, dessa ord intaga i UL. Schl. Detta förhållande synes bestämdt visa, att utg. af UL. 1607 icke begagnat sig af yVML. till jämförelse med den handskrift af UL., som han aftryckt. Hade han gjort detta och därefter rättat sig vid textens anordning i fall, som kunde synas tvifvelaktiga, skulle han för visso icke hafva, såsom Schlyter antager, flyttat de nämnda orden på orätt plats. I yVML. synes det nämligen ännu tydligare än i UL., hvart dessa ord rätteligen höra. Man finner häraf, att den misstanken är alldeles oberättigad, att den från A m. fl. handskrifter af UL. afvikande anordningen i UL. 1607 i fråga om orden *Land skulu mæþ laghum byggives* o. s. v. skulle hafva af utg. vidtagits med ledning af yVML. (jfr här förut s. 14).

Schlyter yttrar vidare (UL. s. LXII): «Då det i Viþ.B. 16: 1 heter: *þōm skil iøk allum lagh fore sik*, så har utgifvaren, som ej förstätt att det är lagmannen som här talar, funnit för godt att

ändra orden *skil iak till skils.*» Däremot må invändas, att man ingalunda är berättigad att på detta kategoriska sätt påörda utg. bristande förstånd, samt att det är vida sannolikare, att den ifrågavarande ändringen långt före utg:s tid blifvit gjord i handskriften. Sådana smärre ändringar, gjorde på 1400:talet i äldre handskriffter till åstadkommande af nyare ordformer och uttryckssätt, äro långt ifrån sällsynta. Man finner ock rätt ofta just i Schlyters upplagor af de gamla laghandskrifterna anmärkt: «af en nyare hand från 1400- (1500-)talet rättadt» så och så. Jfr här s. 24—25.

Det heter vidare på det anförda stället hos Schlyter: «Många andra mer eller mindre uppenbara förfalskningar förekomma, hvilka det blefve för vidlöftigt att här uppräknas,» hvarvid i en not som ex. på dessa «förfalskningar» 19 ställen åberopas. En granskning af dessa ställen skall utvisa, att intet enda kan med större sannolikhet anses vara af utg. förfalskad. Jag ordnar de särskilda fallen under vissa synpunkter.

A) Sådana fall, hvilka förmodligen bero på felskrifning vid handskriftens afskrifvande, föranledd än af likheten med något annat ställe, än af ett tillfälligt förbiseende utan tydlig orsak. Hit höra följande exempel (dessa angifvas på samma sätt som hos Schlyter a. st.):

1) not 97. s. 21. I Kirkiu-balken 5: pr. heter det i A med afseende på den prest, som *allum a sæmber: soknæmæn aghu meþ hanum til biskups faræ. biskupær a skuþæ kunnist hans*, medan E efter *skuþæ* har orden *ämpni thera, ok kunnist præstins*. «Male» säger Schlyter om denna läsart och med rätta; ty *ämpni thera* passar ej als i detta sammanhang. Det måste emellertid, så vidt jag kan se, vara ytterligt osannolikt, att utg. inskjutit dessa ord. Vida troligare synes det vara, att de nästan omedvetet insatts af den gamle skrifvaren i följd af en reminiscens af ett något liknande ställe straxt förut. I Kirkiu-balken 1: I heter det nämligen rörande tillstånd att bygga kyrka: *skulu böndar til biskups faræ . . . ok soknæ præst sin mæþ sik hawæ. . . . Biskupær a æmpni (E ämni) þeræ skoþæ (E skudha) ok loff (E luf) til giwæ*. Detta antagande kan möjligen styrkas däraf, att å detta senare ställe i E skrives *ämni*, men å det andra *ämpni*; ty icke är det troligt, att utg. skulle hafva insatt en form, som afvek från den, som föranledt «förfalskningen.»

2) not. 49. s. 252. I Wiþærbo-balken 24: 3 läses i A: *ok eþ biuþæ. j. þrim hundæris þingum. ok twem folklanz þingum. ok . . .* E har däremot följande läsart: *ok edh biudha i laghtingum, ok*

a trim hundaris thingum, ok twem Fulklands thingum: Ok . . .
 «Male» säger Schlyter vid anförandet af de här spärrade orden. Detta omdöme torde endast afse det i E tillagda *ok*, ty det lifven tillagda i *laghtingum* är en alldeles betydelslös variant, lätt förklarlig däraf, att straxt ofvan § 2 har *a laghtingum, a hundaris thingum trim ok Fulklands thingum twem* (i A: *j. lagh þingum. hundæris þingum* o. s. v.). Meningen blir, som man finner, den samma med eller utan orden i *laghtingum*, medan däremot det i E mellan *laghtingum* och *a trim hundaris* o. s. v. inskjutna *ok* förstör meningen. Det ligger nu rätt nära till hands att, om man liksom Schlyter utgår från den förutfattade meningen om textförfalskning, antaga, att detta *ok* insatts af utg., emedan denne icke förstätt, att det var de 3 hundarestingen och de 2 folklandstingen, som kallades lagting, utan trott, att detta senare var helt andra slags ting. Men detta antagande måste man likväl låta alldeles falla, då man ger akt på, att utg. på det första stället (— det nyss anförda i § 2 —) icke gjort någon dylik ändring. Hvarför skulle han bättre förstätt texten där än på det senare stället? Det synes därför icke återstå annat än att antaga, att *ok* på ifrågavarande ställe inkommit genom ett, föröfrigt bra lätt tillkommet fel af den gamla afskrifvaren.

B) Ett fall som sannolikt beror på felaktig läsning af utg.

3) not. 30. s. 159. I Manhælghis-balkens 29 flock 4 § heter det i A: *þa hawi aldrigh ængin wald*, medan E där har *æghandin* för *ængin*. «Male» säger Schlyter och med rätta, då ordet *æghandin* als ej passar i sammanhanget. Emellertid ser jag däri ingen förfalskning, utan en felaktig läsning af utg., som, då han icke känt att ordet *ængin* kunde brukas efter *aldrigh*, ej väntat att finna det på detta ställe. Han tog därför sannolikt *ængin* för en förkortning af ordet *æghandin*.

C) Ett fall, då E haft en språkligt berättigad sidoförm till den i A förekommande.

4) not. 6. s. 30. I Kirkiu-balken 7: 3 har E *tiunder* i nom. sing., där A har *tyund*; i E är ordet altså där starkt maskulin, i A starkt feminin. Detta är icke något enstaka fall i E utan har på flere ställen där sin motsvarighet, såsom 6: 7 (2 ggr), 7: 6, 8. Ej häller är detta någon egendomlighet för E, enär det starka maskulina *tiunder* finnes i många andra handskrifter, så väl äldre (t. ex. G från senare hälften af 1300-talet), som yngre (se UL. Schl. n. 59 s. 31, n. 57 s. 27, n. 83 s. 30). Redan äVGL. har det maskulina ehuru svaga *tiundi*. Äfven kan förtjäna nämnas, att Fårömalet har

det starka maskulinet *tint*¹⁾). — Det nu anförda torde visa, att det är alldeles oberättigadt att i formen *tiunder* i E se bevis på förfalskning af texten, som för öfrigt äfven har det feminina *tiund*.

Om andra fall, som skulle kunna föras under denna afdelning, se under G.

D) Ett fall, då utg. i UL. 1607 sannolikt insatt en läsart efter en annan handskrift.

5) not. 22. s. 15. I Kirkiu-balken 2: pr. är i UL. 1607 ett *äi* insatt på opassande ställe, men skenbart berättigadt. Det heter nämligen, att jord till visst värde, som hör under kyrka, har *e liþugh wærit aff allum utskyldum fore þe iorþ aghu böndur utgiærþir giöru* (A); i E . . . *äi vtgiærdir giöru*. Äfven handskriften F, som ganska ofta öfverensstämmer med E, då denna afviker från A, har detta *äi*, och likaså 3 yngre handskrifter, medan 3 andra yngre handskrifter där ha *ingen* (el. *inga*); «male» yttrar Schlyter därom. Har nu utg., såsom ganska sannolikt är, upptagit denna i hans tanke bättre läsart efter handskriften F, så är detta *ingalunda* det samma, som en förfalskning af texten. Det är blott ett i betraktande af den tidens fordringar mycket förlåtligt, okritiskt förfaringssätt. För öfrigt är att märka, att enligt Schlyters förmodan äfven i den år 1607 tryckta Östgötalagen — säkerligen utgifven af samme man, som ombesörjt 1607 års upplaga af UL. — «utan tvifvel läsarter blifvit upptagna ur olika handskrifter», hvilket emellertid i detta fall icke föranledt någon beskyllning för förfalskning — det yttras tyärt om af Schlyter: «ingen anledning förekommer till att misstänka upsåtliga förfalskningar» — utan blott den anmärkningen, att det endast «är att anmärka som ett stort fel, att detta skett utan att på hvart ställe förhållandet blifvit anmärkt; ett fel som dock mindre bör tillskrifvas utgifvaren än hans tidehvarf . . .» (se ÖGL. Schl. s. XVII).

E) Ett fall, då E möjligen har bevarat det äldre stadgandet, medan detta i A genom en helt obetydlig ändring bragts till öfverensstämmelse med nyare åsigter.

6) n. 86. s. 123. I Aærþæ-balken 19 heter det i A: *Nu takær o fræls man o frælsæ kono. festir ok wighis wiþ hanæ. ok. afflær barn mæþ hænni. þet barn a frælst wærc.* I UL. 1607 lyda däremot slutorden på detta ställe: . . . *Thät barn a ofrælst wara.* Handskriften F har *ey frælst*. Schlyter anför dessa varianter, utan

¹⁾ Se Noreen, *Förümålets ljudlära* (i *De svenska landsmälen*, I, 8), s. 303.

tillsättande af ordet »male», oaktadt meningen i dessa två handskrifter är alldeles motsatt den i A uttryckta. — Uppenbart är nu, att stadgandet i den form, det har i kodex A, icke kan vara gammalt. Enligt urgammal, allmänt germansk rätt voro tvänne trälars barn trälrar; endast rörande den frågan, hvem dessa barn skulle tillhöra, faderns eller moderns egare, skilde sig de olika germanska folkens lagar ¹). I Västgöta- och Östgötalagarne finnas stadganden, som visa, att ännu på dessa lagars tid grundsatsen om trälbarns ofrihet i detta fall gälde ²). Det är vidare sannolikt, att stadgandet i A icke ens är så gammalt som själfva lagredaktionen, d. v. s. att det icke haft den nuvarande lydelsen i 1295 års text af UL. Ty sedan man först fastställt den grundsatsen att barn af föräldrar, som båda voro ofria, blefve fria, hade det icke varit af nöden att i detalj stadga, att fri mans och ofri kvinnas barn blefvo fria och att ofri mans och fri kvinnas barn likaledes blefvo fria, hvilka stadganden följa omedelbart efter det nyss anförda i samma flock 19. Det synes därför vara anledning att antaga, att UL. af 1295 haft *ofrælst* för *frælst* på det ifrågavarande stället och således innehållit ett lagstadgande, som motsvarade ÖGL:s i Gipta-balken 29: 2, liksom de båda andra, nyss nämnda stadgandena i flock 19 af UL:s Aærþæ-balk motsvara Gipta-balken 29: pr. och 1 i ÖGL. Att nu i A *frælst* står för *ofrælst* kan bero på en senare ändring af stadgandet, som i vissa handskrifter vidtagits; en ändring som väl stod i samband med den alt sedan Birger Jarls tid fortgående förmildringen af trälarnes rättstillstånd ³) och möjligen förberedde trälldomens fullständiga upphäfvande (1335) ⁴).

Efter hvad som nu utvecklats, torde det icke böra anses för djärft att antaga, att det i UL. 1607 mötande uttrycket *ofrælst* ingalunda är genom förfalskning af utg. tillkommet, utan att detta funnits i själfva handskriften E, samt att denna handskrift E på detta ställe bibehållit det ursprungliga lagstadgandet oförändradt.

Ett stöd för den nu framställda åsigten skulle möjligen kunna hämtas af följande omständighet. I yVML., som är mångenstädes

¹) Se *Matthias Calonii opera omnia*, I, p. 224.

²) Se äVGL., Giptar-balken 4: 3; yVGL., Giptæ-b. 3; ÖGL., Gipta-balken 29: 2.

³) Erinras bör, att ÖGL., lika väl som UL., har det från Birger Jarl stammande förbudet mot *gæfþrælar*.

⁴) Jämför förslagen till slafveriets upphäfvande i några delar af Amerika — om jag ej misstager mig i Brasilien och å Cuba —, enligt hvilka trälars barn, födda efter en viss tidpunkt, blifva fria.

nästan en afskrift af UL. med tillsatser ur äVML., träffas i Aerfbalken 14 de båda stadgandena i UL. om fri mans och ofri kvinnas barn samt om ofri mans och fri kvinnas barn alldeles ordagrant återgifna. Däremot äro UL:s inledande ord om barn af två ofria föräldrar i yVML. utlemnade. Skulle detta kunna häntyda därpå, att den handskrift af UL., som låg till grund för yVML:s redaktion, haft ändringen från *ofrælst* till *frælst*, hvilket såsom stridande mot rättsedvänjorna i Västmanland i detta landskaps lagbok icke upptagits? — Påpekas kan ock, att Södermannalagen icke häller har det ifrågavarande stadgandet, ehuru den har — i kortare fattning än i UL. och yVML. — de båda andra om barn af en fri och en träl (Aerfbæ-balken 3: 2). — Jfr om detta fall s. 26 n. 1 här.

F) Sådana fall, då i UL. 1607 helt obetydliga och alldeles likgiltiga varianter träffas.

7) not. 78. s. 58. I Kirkiu-balken 14: 9 har A: *ma man at saklösu .i. faræ .i. ok ma man... saklösu... giöre*, medan E har *... saklöser... giöra*. Andra handskrifter ha på senare stället *at saklöru* eller *saklöst* eller *saklös*. Konstruktionen med nominativen, hörande till *man*, öfverensstämmer med det straxt ofvan (§ 7) förekommande *þær ma præster at saklösu mæssu sighth. ok soknemæn saklösir a höræ* (i A, likaså i E), där några handskrifter på första stället ha *saklöss* eller *saklöst*, på det andra *at saklöso*. — Omöjliggen kan nu detta *saklöser* vara bevis på »förfalskning.»

8) not. 41. s. 118. I Aerfbæ-balken 12 har A: *þær kombær broþir at arfwi broþær sinum*, men E: *... at arf brodhors*, hvilket, så vidt jag kan se, är en betydelselös variant.

9) not. 53. s. 150. I Manhælgis-balken 19: pr. har E: *... fangit allär lutit ...*, där A blott har *... lutit ...*. Antager man, att läsarten i E är förfalskad, ser man förmodligen i orden *fangit allär* en af utg. insatt förklaring af ordet *lutit*. Men i sådant fall skulle texten ha öfverflödat af dylika förklaringar. Varianten är utan tvifvel gammal och alldeles betydelselös.

10) not. 28. s. 180. I Iorfbæ-balken 1: pr. har A *pænningæ hwite*, men E *pænninga redhu*. Då meningen antagligen i båda fallen är den samma, betyder varianten intet. Det senare uttrycket förekommer äfven i ÖGL.

11) nott. 2, 3. s. 214. Flocköfverskriften till Wipærbo-balken 1 lyder i A: *Huru by skal til iamföræs*, men i E: *Huru By skal iämföræs*. Meningen blir i båda uttrycken alldeles den samma: huru by skall till delning i jämgoda delar (näml. komma, hvilket ord finnes utskrifvet i F) i förra falltet och huru by skall

delas i jämn goda delar. Då verbet *iæmföras* i nu angifna mening på ett annat ställe förekommer i UL., synes ingen anledning vara, att anse öfverskriften i E förfalskad. Vida större olikhet än i det här förevarande fallet finner man ofta mellan flocköfverskrifterna i olika handskrifter af de gamla lagarne.

12) nott. 93, 98. s. 221. I Wipærbo-balken 6: 1 läses i A: *far bonde .j. givrrþi. mæþ sæþæ spanni sinum. Þa skulu allir grannær fyrr swin tæpt hawæ. æn...* I E lyder stället ... *sinum*, *Allir grannær skulu swin sin fyrra tæpt hawa æn...* Man skulle stanna i förlägenhet om, hvad som i denna obetydliga olikhet mellan A och UL. 1607 ansetts lända till bevis på förfalskning, om icke straxt-därefter den af Schlyter äfven citerade noten 98 påpekade varianten *swin sin tæppa* i E på ännu ett ställe, där A blott har *swin tæppæ*, såsom upphovvet till nämnda misstanke. Förklaringen finner man i ordboken till UL., där orden *swin tæppa* öfversätts med »tæppa hål på gårdsgårdar, så att swin ej må komma.» Schlyter har sålunda tydligen ansett dessa ord så sammanvuxna med hvarandra till ett begrepp, att de icke kunnat åtskiljas af något eller några ord (såsom i E på ena stället af *sin*, på det andra af *sin fyrra*). Att verkligen *swintæppa* öfvergått till ett sammansatt ord med den af Schlyter angifna betydelsen visas af skrifsättet *swintæppæ*, *swintæpt* dels i handskrifterna B, C af UL., dels i yVML. och i några handskrifter af landslagarne. Ett sådant sammansatt ord upptages ock af Schlyter i LL. Ordb. s. 619. Men att orden *swin tæppæ* älst helt enkelt betydt afstänga svinen eller såsom Schlyter i LL. Ordb. vid ordet *tæppa* 2) öfversätter: »tæppa för, genom stängsel hindra att komma igenom (utestänga kreatur, uppdämma vatten)», framgår af uttryck som *tæppa fiskia, t. vatn* i ÖGL.; de kunna därför mycket väl hafva haft denna ursprungligare betydelse kvar på UL:s tid (jfr ock uttryckssätten *swin vtgærthes tæppa*, *swin wthe tæppa*, *swinom tæppa* i handskrifter af landslagarne). I LL. Ordb., senast anförda ställe, upptager ock Schlyter under *tæppa* 2) *swin sin tæppa* ur UL., hvarigenom han själf synes hafva medgifvit denna variants berättigande. Detta bevis för »förfalskning» af texten i UL. förfaller altså.

13) not. 43. s. 235. Wipærbo-balken 14: 11 börjar i A på följande sätt: *þæt ma aldu kallæ sum aldin bæ.* E har där: *Thæt ma ek ok aldu kalla aldin bær.* I denna flock träffas förut flere gånger äfven i A det allittererande uttrycket *ek ok aldu* (§ 8, 9), som betyder fruktbarande ek (jfr Schlyter, LL. Ordb. s. 19). Äfven på det nu ifrågavarande stället menas med *aldu* en-

dast *ek*, såsom synes af de följande meningarna. Varianten *ek ok aldu* är därför lika oskyldig som trovärdig.

14) not. 3. s. 261. I Þingmalæ-balken 4 börjar § 2 i A med orden *Nu wilium wir sikhvæ um twætalur*, medan UL. 1607 blott har: *Vm Twætalur*. Denna variant är, som man finner, alldeles betydelselös

15) not. 29. s. 269. I Þingmalæ-balken 8: 4 läses i A: . . . *hasit þær fæit standær inni. i. .*, medan UL. 1607 där har . . . *fæit innan stander i*. Det är mig omöjligt att inse, hvarför denna ytterst obetydliga variant blifvit räknad bland bevisen på «förfalskning» af texten i UL. 1607. Det finnes ingen gammal laghandskrift, som icke skiljer sig från öfriga handskrifter af samma lag genom dylika små varianter, som denna och de flesta af dem, hvilka under denna afdelning skärskådats.

G) Några fall, hvilkas rätta förklaring kan vara tvifvel underkastad, men hvilka sannolikt bero på ändringar, som af en senare hand gjorts i den gamla handskriften.

16) not. 58. s. 38. I Kirkiu-balken 9: pr. har A: *offrin swa mykit þôn wiliæ* (om *fatöet folk*), medan UL. 1607 där har . . . *thôn formoghu*, men på 2 ställen förut i samma flock . . . *thôn wiliä* liksom A. Varianten är, som man finner, endast därför af någon nämnvärd betydelse, att ordet *formoghu* är ett jämförelsevis ungt ord, som icke ursprungligen kan ha stått i lagen. Det är ock endast med hänsyn därtill, som detta fall upptages här under denna afdelning i st. f. under den föregående. Verbet *formagha* förekommer, så vidt jag kunnat finna, först i laghandskrifter från medlet af 1300-talet¹); men då handskriften E af UL. efter all sannolikhet förskrifver sig från en ännu äldre tid — jfr hvad som här längre fram s. 31 och n. 1 yttras om det ålderdomliga språket i E —, kan man icke gärna antaga, att ifrågavarande ordform från början stått i denna handskrift. Det ligger då närmast till hands att antaga, att på detta ställe äfven i E älst stått *wiliæ*, men att detta af någon senare hand rättats till *formoghu*. — Då jag äfven för de 3 följande fallen antar tillvaron af dylika af yngre händer tillskrifna ändringar eller tillägg i den gamla handskriften, må här några ord egnas åt detta spörsmål. Det är en ytterst vanlig företeelse, att i gamla handskrifter ändringar och tillägg gjorts af yngre händer. Dylikt omtalas mångenstädes i beskrifningarna på handskrifterna af Sveriges gamla lagar i Schlyters (och Collins) upplagor; det har skett i äVGL:s handskrift så väl som i UL:s hufvudkodex och

¹) T. ex. i hufvudhandskriften af Magnus Erikssons Landslag.

många andra ¹⁾). Ytterst ofta gå just dessa ändringar ut på att gifva orden yngre former eller ersätta gamla ord med nya. Äfven förekomma ej sällan ändringar och tillägg gjorda på grund af missuppfattning af den gamla texten. Det är därför ingalunda oväntadt att i UL. 1607 finna fall, som synas vittna om dylika ändringar och tillägg i E. Det är emellertid klart, att man, då handskriften ej mer finnes kvar, måste vara försiktig vid tillgripandet af denna förklaring. Denna utväg behöfver ock här endast i några få fall nyttjas.

17) not. 79. s. 99. I Kununx-balken 11: 2 talas om, då man kastar annan öfver bord. Därefter heter det i § 3 i A: *Giör styrman a sighthing . böte . . .*, medan E där har *Giör styrman a sighthing swa: Böti . . .*; «male» yttrar Schlyter om den senare läsarten. Han uppfattar därvid tydligen *göra* på detta ställe såsom användt i samma mening, som då det annanstädes i UL. säges *kan husbondenum . . . nokot giöræs* eller *æ hwat fjöm manni giörs*, eller då det i Skånelagen heter *göra gen bondæ*, i hvilka fall *göra* betyder förbryta sig (mot). I § 3 skulle således icke vara tal om den i föregående § afhandlade särskilda förbrytelsen, då någon kastar annan öfver bord, utan om förbrytelse i allmänhet, som å skepp begås af styrmannen mot annan man. Läsarten i E sätter åter § 3 i nära sammanhang med § 2. Det synes nu onekligen sannolikast — ehuru en annan uppfattning väl icke håller är alldeles omöjlig —, att läsarten i A är den gamla och rätta, hvarvid afvikelsen i E får antagas bero på någon rättelse af senare hand. Att utg. själf gjort denna rättelse är man emellertid, efter min öfvertygelse, alldeles oberättigad att antaga, då alt för öfrigt antyder, att han sträfvat att troget återgifva handskriften i det skick, den förelegat honom. Hade han ansett sig berättigad att själf göra dylika godtyckliga ändringar af den gamla texten, så skulle denna för visso i 1607 års upplaga fått ett helt annat utseende, än den nu har.

18) not. 79. s. 114. I Aerfþæ-balken 10: pr. talas om det fall, då bo skall skiftas. Det heter i A: *allt annvet gangi til skiptis fjön attu . j. lösörum . swa . j. hindræ dax giæff sum . j. andrum bom*, medan UL. 1607 för det sista ordet har *thingum* («male», enligt Schlyter). Meningen i A med de sista orden är, såsom Schly-

¹⁾ Jämför äfven hvad jag — i *Antiqvarisk tidskrift för Sverige*, Del. 5, s. 276—277 — uppvisat rörande en dylik behandling af en forndansk laghandskrift.

ter utan tvifvel rätt förklarar,: »så väl der bland lösören finnes sådant som är gifvet i morgongåfva, som i andra bo» (jfr Addit. 5, där det heter, att, då både jord och lösören äro gifna som morgongåfva, *gangi lösöræ til skiptis . sum . j . andrum bom*). Läsarten i E häntyder nu på en uppfattning af ordet *bo* såsom betydande lös egendom — hvilken betydelse ordet äfven har — och sålunda ungefär liktydigt med *þing*, i betydelsen sak. Ändringen i E har troligen tillkommit genom af senare hand gjord rättelse i den gamla handskriften. Att den icke skett, då handskriften afskrifvits, är uppenbart. Handskrifter, i hvilka på sådant sätt gamla ord godtyckligt äro utbytta mot andra, ha i afseende på ordformer, varianternas betydelse för öfrigt m. m. en helt annan karaktär än E.

19) not. 81. s. 182. I Iorþæ-balken 2: 4 läses i A: *þan iorþ havær afflat . han hawi wald aff hænni giöræ hwæt han will giwæ ællr sælie . hwem han will*. I UL. 1607 träffar man: . . . *giwa ällä sælia sik til siälar tharwa, ok sæli hwem . . .* »Male» yttrar Schlyter om denna läsart och, som det vill synas, med rätta. Ty orden *sik* — *tharwa* passa uppenbarligen icke i sammanhanget. Att utg. skulle ha inflickat dem är emellertid ytterligt osannolikt. Af hvad grund skulle han väl ha vidtagit denna så opassande ändring? Att dessa ord af gammalt stätt i handskriften, är lika litet sannolikt. Det återstår då endast att antaga, att de blifvit tillsatta af en något senare hand, möjligen i from afsigt.

Till de nu senast afhandlade fallen skulle möjligen ett och annat af de förut under andra afdelningar upptagna kunna hänföras. Så vore det icke omöjligt, att läsarten *ofrälst* i UL. 1607 (se här E, 6) för *frälst* i A vore på detta sätt att förklara ¹⁾.

Jag har härmed genomgått de af Schlyter anförda exemplen på «många mer eller mindre uppenbara förfalskningar» i UL. 1607. Jag har icke ansett det nödigt att själf samla och här till undersökning upptaga andra fall, då UL. 1607 afviker från UL. Schl.,

¹⁾ Man skulle då, med frångående af den uppfattning jag här straxt förut (s. 21) framställt, i det ifrågavarande stycket se ett verkligt öfvergångsstadgande till underlättande af träldomens afskaffande. Skulle må hända i sådant fall på orden (*fæstir ok*) *wighis wiþ hanæ* (se här s. 20) någon större vikt böra läggas? De tre sista orden saknas dock i handskriften D. Handskriften F har emellertid på det ifrågavarande stället . . . *ey frälst* . . . , hvilket, såsom öfverensstämmande med E — och särskildt såsom till meningen men ej till orden därmed sammanstämmande — snarare talar för den förut (s. 21) framställda uppfattningen. — Att den nu afsedda delen af 19:de flocken i UL:s Aerþæbalk icke stämmer väl

detta emedan jag är öfvertygad om, att alla fall, som i minsta mån kunnat anföras som bevis, blifvit af Schlyter angifna. Åt minstone är det icke troligt, att något viktigare dylikt fall skulle vara förbigånget, då så obetydliga varianter, som många af de ofvan gran-skade, blifvit som bevis anförda.

Det heter vidare i UL. Schl. s. LXXII: «Hit» — till de «många mer eller mindre uppenbara förfalskningarna» — «kunna äfven hänföras vissa ofta förekommande och, som det synes, såsom ett slags prydnader anbragta gamla ordformer, t. ex. *madher* där handskrifterna hafva *man*, *their* för *her*, *igh* för *æi*, *ein* för *en*.»

Hvad nu den första af dessa former vidkommer, så är det svårt att inse, hvarför den gjorts till föremål för misstanke. Formen *madher* växlar i UL. 1607 med *man* — den förre formen är ingalunda, såsom man af Schlyters ord möjligen skulle kunna tro, i UL. 1607 uteslutande herskande ¹⁾ — liksom *maher* (bestämd form *ma[prin]*) med *man* i A ²⁾, om ock den förstnämnda äldre formen är vida allmännare i UL. 1607 än i A. Äfven öfriga handskrifter af UL. hafva, såsom man tillfälligtvis finner af en och annan not hos Schlyter, *madher*, där A har *man* ³⁾. Yttrandet, att E har «*madher* der handskrifterna hafva *man*», är således något oegentligt och vilseledande. Obestridligt synes emellertid vara, att E har formen *madher* vida oftare än någon annan handskrift. Denna samma företeelse, att en handskrift ofta har *maher*, där andra ha *man*, röjer sig emellertid äfven i handskrifter af andra lagar. Så har t. ex. kodex A af yVML. många gånger *maher* (*lensmaher*), där de andra handskrifterna ha *man*, och, det kan tilläggas, ofta just på ställen, som eljest ordagrant motsvara UL., men där kodex A af UL. har *man* ⁴⁾. Det är nu för öfrigt mycket möjligt, att handskriften E ofta haft ett förkortningstecken för *maher*, såsom antingen runtecknet Ψ ⁵⁾ eller ock ett *m'*, hvilka båda beteckningssätt nyttjas i äVGL. (se VGL. Schl. Tab. I). Det är då lika naturligt som berättigadt, att

samman med det följande i denna flock, därvid behöfver kanske ej, såsom ofvan (s. 21) skett, någon betydelse fästas. Jämför hvad Schlyter säger (Jurid. afhandl. 2, s. 143) om med hvarandra oförenliga stadgan-den i UL. — I denna fråga må rättshistorien fälla utslaget.

¹⁾ En tredje form *mander* förekommer äfven någon gång i UL. 1607.

²⁾ Jfr här förut s. 8.

³⁾ Se not. 97, s. 23, not. 65, s. 29, UL. Schl.

⁴⁾ Se t. ex. yVML. Schl. s. 81, n. 1, s. 85, n. 82, s. 151, n. 54; Aerfda-balken 14 (2 ggr.) etc.

⁵⁾ Jfr här förut s. 3, n. 2 samt Anm. å s. 32.

utg. insatt den förmodligen äfven någon gång fullt utskrifna äldre formen *madher* i st. för den yngre *man*. Att åter utg. skulle ha ändrat det i handskriften stående *man* till *mafer* förekommer mig i högsta grad osannolikt. Då man t. ex. i Kirkiu-balkens 13 flock i UL. 1607 läser straxt efter hvart annat: *Nu warder man i forbudh sättär . . . Nu kumber thän madher . . . Nu kan then madher . . . Nu kan länsmadher . . . Nu kan biltughä man . . . Tha ma man mändra vptaka , . . Samu hælghd a man . . . ma madher (. . . at fiskum fara) . . . Ok ma man (anwærk . . . giöra) . . . Nu taker moghandi madher . . . Lægger madher . . .*, så gör detta på mig åt minstone det oafvisliga intrycket, att just denna samma växling funnits i handskriften. Hade verkligen utg. insatt *madher* på de ställen, där detta står, hade han i sanning gifvit prof på ett gränslöst slarf — hvarför vi i betraktande af det sätt, hvarpå utg. i andra afseenden förfarit vid ombesörjandet af 1607 års upplaga af UL., ingalunda äga rätt att beskylla honom —, då han i den här anförda flocken skulle hafva låtit *man* kvarstå nästan lika ofta, som han ändrat det.

Vidkommande åter det icke så sällan i UL. 1607 mötande *their* för det eljest vanliga *ther*, *the*, i A *fer*, *pe*(, *fer*), så synes det verkligen icke rätt sannolikt, att det i handskriften stått så ofta, som det i UL. 1607 framträder. Ett *fer* träffas i fsve. eljest blott en enda gång, nämligen i äVGL. (Af saræ malum, 5) — Hednalen frånsedd, där det finnes 2 gånger. I enstaka fall träffas dock för öfrigt ej så sällan diftongen *ei* i fsve. skrift — se därom Rydqvist, SSL. IV, 138—139 —, fall som utan tvifvel äro att förklara så, som Rydqvist å a. st. föreslagit, nämligen därigenom att skrifvaren stundom låtit sin munart skymta fram. Ett sådant fall är *geit* i kodex A af UL:s Manhælghis-balk, 53 flocken (§ 1), där E och andra handskrifter ha *get*. Att någon enstaka gång ett *fer* stått i E är därför ganska antagligt. Att åter diftongen *ei* i detta ord så pass ofta träffas i UL. 1607 kan möjligen förklaras på följande sätt. I E har kanske ordet *fer* varit skrifvet *f'r*, och detta har då af utg. återgifvits med den äldre formen *their*, som stundom funnits utskrifven. Kanske har adverbet *fer* varit förkortadt på samma sätt med *f'r*¹⁾, i hvilket fall man skulle kunna förklara, att E någon gång har *their* i st. f. *thær*²⁾. Utg. skulle där ha miss-

1) Så är *fer* rätt ofta förkortadt i A.

2) Så i Kirkiu-balken 13: 1 i UL. 1607: *For allir sakir their præster witis, Tha . . .*, medan A har det riktiga . . . *fer* . . . (BC. *ær*, andra handskrifter *som*).

tagit sig om förkortningens betydelse. Att utg. själf skulle rent af falskeligen utan någon grund i handskriften ha insatt formen *their* som ett slags »prydnad» är högeligen osannolikt af alldeles samma skäl, som nyss påpekats i fråga om *madher*. *Their* och *their* förekomma nämligen om hvarandra i samma flock, ja i samma punkt (t. ex. i Kirkiu-balken, 6: 7: *Ok allir their giärning kunnu, ther giwin...*). Det blefve ock med nämnda antagande oförklarligt, att formen *the* så ofta fått kvarstå. Denna så moderna form skulle väl utg. i främsta rummet ha undanröjt.

Hvad vidare formen *igh* beträffar, så är den i UL. 1607 så långt ifrån genomförd, att *äi* är regel och *igh* undantag. Hade utg. velat i st. för *äi* insätta en ålderdomligare form, hade han säkerligen i st. för *igh* valt formen *äigh*, som förekommer 6 gånger i den af utg. efter UL:s slut aftryckta Hednalagen, men som i UL. 1607 är sällsynt. Då man nu t. ex. i Kirkiu-balkens 13 flock träffar *igh... äi... igh... äi... äigh... äi... äi... äi... igh...*, får man ovilkorligen det intrycket, att denna växling af formerna för den nekande partikeln — välbekant äfven från andra laghandskrifter — förefunnits i själfva handskriften E. Ingenting talar, så vidt jag kan se, för den åsigten, att *igh* blifvit af utg. falskeligen insatt.

Hvad till sist «*ein* för *en*» vidkommer, så har det icke lyckats mig att, oaktadt mycket letande, i UL. 1607 påträffa någon enda diftongisk form af detta ord¹⁾. Skulle emellertid denna form *ein* verkligen någon enstaka gång förekomma i UL. 1607, så är den utan all fråga lika litet «förfalskad» som de i Södermannalagen flere gånger mötande formerna af *eyn* (= *ein*), som Helsingelagens 2 gånger nyttjade *ein*, som äVGL:s *eit*, *æit* (ett), som alla andra nyss antydda fall, då fsve. har *ei*, och särskildt som UL:s *geit*, *their*.

Det heter till slut hos Schlyter, UL. s. LXII; «likaså finnes här» — i UL. 1607 — «ofta *u* i slutet af orden, där handskrifterna hafva *æ*,» hvilket altså äfven anses bero på af utg. gjorda ändringar af handskriftens text. I detta fall synes man verkligen vara berättigad att beskylla utg. för att icke strängt ha följt handskriften. Det finnes nämligen en utväg att kontrollera hans åtgörande i detta fall. Confirmatio till UL. är i 1607 års upplaga aftryckt efter handskriften A, såsom Schlyter påpekat (jfr här s. 4 n. 2). Nu har verkligen UL. 1607 i denna Conf. mycket ofta *u*, där A har *æ*. Det finnes emellertid åtskilligt, som låter utg:s förfaringssätt i detta

¹⁾ Anmärkas bör, att Schlyter för detta fall, i olikhet med de öfriga, ej anför något bevisställe.

fall framstå i en vida mildare dager, än Schlyter sett det. Dels öfverflödar æ i UL:s handskrifter i allmänhet så i ändelserna, att man icke bör undra på, om en utgifvare på 1600-talet skulle hafva kommit på den tanken, att detta *æ* ofta blott vore en grafisk egenomlighet utan något slags betydelse, dels är æ i gamla handskrifter stundom så föga skildt från *a*, att det lätt kan hända ett mindre öfvadt öga att ofta förbise det, dels har ofta den krok på *a*, som bildar *e*, mer utseende af en accent på *a* — se t. ex. Tab. III, Cod. D, i ÖGL. Schl. —, hvadan det vore naturligt, att en utg. på 1600-talet ej bekymrat sig om den, o. s. v. Als ingen sannolikhet synes mig däremot det antagandet hafva, att utg. genom att insätta *a* i st. f. handskriftens æ skulle hafva afsigtligt förfalskat texten och sökt att göra den ålderdomligare. — Här kan tilläggas, att, liksom aftrycket af Conf. i UL. 1607 tjänat till att bestyrka Schlyters förmodan, att *a* i nämnda upplaga af UL. ofta står, där handskriften har æ, det tvärt om bidrager till att vederlägga den sammes misstanke, att de i UL. 1607 mötande *madher*, *igh*, *their* vore tillkomna genom förfalskning af texten i handskriften. I Conf. träffas nämligen *-man* 3 gånger, men intet *madher*¹⁾, äi 5 gånger men intet *igh*, *ther*, ej *their*, 1 gång. Om nu utg. hade förfalskat texten i nämnda hänseenden annanstädes, hvarför skulle han icke äfven gjort det i Conf.?

Med särskild hänsyn till afvikelserna i Kirkiu-balken af UL. 1607 förtjänar här ytterligare framhållas, att i den år 1608 utgifna K. Kristoffers Landslag, hvars Kirkiu-balk tryckts efter en nu förlorad handskrift af UL., inga af de s. k. förfalskningarna i UL. 1607 återfinnas. Särskildt kan anmärkas, såsom äfven Schlyter påpekat (UL. s. LXIX), att afvikelserna i UL. 1607 i fråga om 13 och 14:de flockarne (se här s. 14—17) icke hafva någon motsvarighet i 1608 års upplaga af Landslagen. Nu frågas: är det sannolikt, att utg. skulle hafva vidtagit en mängd egenmäktiga ändringar och förfalskningar i den år 1607 tryckta Kirkiu-balken af UL., men i den år 1608 tryckta låtit den ursprungliga lydelsen kvarstå?

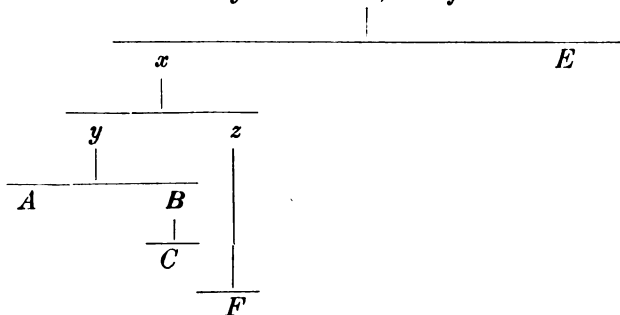
Härmed afslutas granskningen af alla de af Schlyter anförda bevisen för den mening, att den text af UL., som föreligger i den år 1607 tryckta upplagan, är i talrika fall förfalskad. Den un-

¹⁾ Särskildt bör här erinras om, hvad som redan s. 8 blifvit påpekadt, att Conf. en gång har *laghman* om samme man, som i UL. 1607 Præf. nämnes *Laghmadher*.

dersökning, som här verkstälts, har ledt till den slutföljd, att utg. af UL. 1607 icke i någon mån kan anses hafva förfalskat lagtexten, men att visserligen i några få fall 1607 års text af UL. innehåller sådant, om hvilket »man med mer eller mindre visshet kan påstå», att det ej funnits i någon gammal handskrift (se om dessa fall här förut s. 12, 18, 19, 20 och 24—26).

Denna sålunda vunna slutsats har sin betydelse därför, att den sätter oss i stånd att bilda oss ett säkrare omdöme om den till grund för UL. 1607 liggande handskriften, än som hittills varit möjligt. Med undantag för sådant, som på angifvet sätt bör förklaras såsom tillkommet genom en rättelse gjord af senare hand i handskriften, synes denna handskrift böra anses vida närmare ansluta sig till UL:s älsta redaktion af 1295 än någon annan känd handskrift af UL. Utom hvad som af det ofvan uppvisade tjänar till att bestyrka detta antagande må här framför alt betonas den viktiga omständigheten, att denna handskrift E saknar de i slutet af A och ini C skrifna tilläggen (Additamenta hos Schlyter). Då språket i E för öfrigt är mycket ålderdomligt ¹⁾, synes mig den förmodan ej vara oberättigad, att denna handskrift E, som legat till grund för UL. 1607, varit en afskrift i första, eller möjligen andra, hand af originalhandskriften (jfr s. 12 här). Det ungefärliga förhållandet mellan de viktigaste handskrifterna af UL. skulle, om nämnda förmodan godkännes, kunna angifvas på följande sätt:

Originalhandskriften af 1295.

¹⁾ En utförligare undersökning om språket i E, jämfördt med det i A, ingår icke i planen för denna uppsats. Jag måste här nöja mig med att hänvisa dels till några här förut påpekade fall, såsom pluralen *domarar* i E för *domææ* i A (se s. 4), *maqher* i E för *man* i A, dels till de ålderdomliga formerna *nidiar*, *nidhiom* i E för *niþar*, *niþum* i A, *kyniom* i E m. fl.

Till sist må påpekas, att den slutföljd, hvartill denna undersökning ledt, har sin särskilda betydelse för bedömmandet af 1607 års text af hednalagen, eller det lilla stycke om *»kamp ok enwigher»*, som finnes aftryckt på sista sidan af UL. 1607 utan sammanhang med UL:s text. Då vi nämligen af det föregående funnit, att utg. af UL. icke rätteligen bör anses hafva förfalskat några ordformer i den gamla handskriften E, kunna vi ock lita på, att hednalagens text föreligger oförfalskad (se vidare därom min s. 1 n. 2 här nämnda afhandling).

Anm. till sid. 3. Med förkortningen LL. Ordb. angifves Schlyters *Ordbok till Samlingen af Sveriges Gamla Lagar*, Lund 1877.

Anm. till sid. 3 och not 1 därstädes. Att endast ett Ψ — ej $\Psi\Psi$, såsom sid. 3, n. 1 föreslagits — stått i handskriften till beteckning för pluralformen *mæn* och att detta Ψ af utg. felaktigt återgifvits med singularformen *madher* skulle möjligen kunna antagas samt stödjas af följande omständigheter. I Lydekini anteckningar till VGL. nyttjas Ψ äfven i betydelsen *mæn* (se VGL. Schl. Tab. IV). Tvänne gånger har ett i äVGL. stående Ψ , som ena gången angifver akusativformen *man*, andra gången genitivformen *man-*, blifvit af yngre afskrifvare, ena gången äfven af Stjernhjem, felaktigt återgifvet med *madher* (se VGL. Schl. s. 14 n. 45, s. 29 n. 49).

I Upsala Universitets Årsskrift har utkommit:

- Edman, L.**, Zur Rection der Deutschen Präpositionen. 2: 75.
- Geijer, P. A.**, Étude sur les Mémoires de Philippe de Commines. 1: 25.
- Kempff, Hj.**, Kaniken Gamles Harmsól, Öfversättning och Förklaringar. 1 kr.
- Klockhoff, Osc.**, Partalopa Saga, för första gången utgifven. 2 kr.
- Landtmanson, C. J. G.**, Undersökning öfver Språket i skriften: "Um Styrilsi Konunga ok Höfdinga". 2: 10.
- Leffler, L. F.**, Några Ljudfysiologiska Undersökningar rörande Konsonantljuden. I. De Klusila Konsonantljuden. 1: 75.
- , Om V-Omljudet af *t*, *z* och *ei* i de Nordiska Språken. I. Om V-Omljudet af *t* framför Nasal. 2 kr.
- Lidforss, W. E.**, A Survey of the English Conjugation. 35 öre.
- , Beiträge zur Kenntniss von dem Gebrauch des Konjunktivus im Deutschen. 70 öre.
- Linder, N.**, Om Allmogespråket i Södra Möre Härad af Kalmar Län. 3: 15.
- Ling, A.**, Sur les Verbes Forts des Langues Romanes. } *Tills.*
- , Saggio su' Pronomi Personali della Lingua Italiana. } 1: 25.
- Noreen, Ad.**, Fryksdalsmålets Ljudlära. 1: 50.
- , Om Behandlingen af Lång Vokal i förbindelse med följande Lång Konsonant i de Östnordiska Språken. 50 öre.
- Petersson, A. M.**, Sur les Phrases Conditionelles de la Langue Française. 45 öre.
- Richert, M. B.**, Försök till Belysning af Mörkare och Oförstådda Ställen i den Poetiska Eddan. 1 kr.
- Sidenbladh, K.**, Allmogespråket i Norra Ångermanland. 1: 35.
- Säve, C.**, Om Språkskiljaktigheterna i Svenska och Isländska Fornskrifter. 25 öre.
- Tamm, Fr.**, Om Fornnordiska Feminina, afledna på *ti* och på *iþa*. 1: 25.
- , Om Tyska Ändelser i Svenskan. 1 kr.
- Uppström, W.**, Gotiska Bidrag, med särskild hänsyn till de Ambrosianska Urkunderna. 75 öre.

Pris 75 öre.

